

י"ז בתמוז

תמיד הכי חשוב לפני עלות השחר - סודות התקופה באור הקבלה

בכל מעגל שנה אנו מגיעים בתחילת הקיץ אל תקופת בין המיצרים, תקופה של שלושה שבועות קשים ומועדים לפורענות, אבל גם בעלי פוטנציאל בניה רוחני הכי גדול שיש. במה דברים אמורים? איך מתמודדים? על הכל ועוד, במאמר שקשה להסתדר בלעדיו.

דווקא אור ולא חושך

ימי בין המיצרים תמיד היו ימים לא פשוטים בחיי עם ישראל, ברובד האישי ובמישור הלאומי כאחד. למרבה הפליאה, אנו מוצאים שהרבי הקדוש מרז"ן היה נוהג לומר, כי בשלושת השבועות האלה, הידועים כימי דין, יש קדושה יותר גבוהה מאשר בשלושת הרגלים, פסח, שבועות וסוכות. קדושה פרושה גילוי של אור הבורא בריכוזיות ובהשפעה גדולה במיוחד, באופן הנבדל מהרגיל. הקדושה יכולה להתגלות באדם מסוים, במקום מסוים או בזמן מסוים. הרבי מרז"ן אמר שבעוד ששלושת הרגלים נחגגים כזכר ליציאת מצרים, היינו לגאולה שהיתה, שלושת השבועות של בין המיצרים יהיו לעתיד לבא ימים טובים בבחינת שלושת הרגלים זכר לגאולה העתידה, ומי שזוכה, מרגיש בימי בין המיצרים את האור הגדול הטמון בתוך החושך של תקופה זו.

כתוב בספרי ההלכה כי"ז כיוון שבי"ז בתמוז התחילו צרות החורבן, לכן נוהגין קצת אבלות מיום זה עד אחר תשעה באב" (קיצור שו"ע סימן קכ"ב). עוד כתוב "משנכנס אב, ממעטין בשמחה" (שם). הרבה מאורעות קשים אירעו לעם ישראל בימים אלה, החל מחטא העגל ושיבור הלוחות הראשונים וכלה בחורבנות שני בתי המקדש, כמו גם פורענויות קשות בדורות האחרונים. התקופה ידועה כתקופה של דין מתוח, בה אנו מזהרים לנקוט משנה זהירות בכל מעשינו. אנו מזהרים שלא ללכת לים, לא להכניס עצמנו למקום סכנה, לא להתחיל דברים חדשים ולא לחתום על עסקאות שאפשר לדחות. הנהגות שהן כמו הורדת פרופיל רוחני, עד יעבור זעם. כמו כן, להלכה, לא מתחתנים, לא שומעים מוזיקה, לא מברכים ברכת שהחינו ועוד (צריך לעיין בספרי ההלכה וללמוד שם את פרטי ההנהגות הרצויות). אצל רב עם ישראל, הימים נתפסים כפשוטם כימי צרה גדולה. כשמם כן הם, האדם מוצא את עצמו כלוא בין המיצרים. אם כן, כיצד משתלבים הדברים הללו עם הדברים שפתחנו עימהם? האם אילו ימים של אבלות ודין מאיים או שאלו ימים של אור גדול? ננסה במאמר זה להיכנס אל עומק הדברים ולראות מהי באמת העבודה הרוחנית המתאפשרת לנו בימי בין המיצרים.

זמן גילוי האור

בתשעה באב אנו קוראים את המגילה, המקוננת על חורבן ירושלים, מגילת איכה. הפסוק השלישי במגילה מבכה על גלות יהודה אשר אויביה שרדפו אותה, הצליחו להכניעה דווקא בזמן בין המיצרים "גִּלְתָּהּ יְהוּדָה מַעֲנִי, וּמִרְבַּ עֲבֹדָה--הִיא יִשְׁכְּבָה בַּגִּנִּים, לֹא מִצָּאָה מְנוּחַ; כָּל-רֹדְפֶיהָ הַשְׁיִגוּהָ, בֵּין הַמִּצְרִים" (איכה א' ג'). פשט הדברים ברור ועגום. אולם, אם נתבונן בעין פנימית יותר, נגלה גם כאן את עוצמת האור של ימים אלו. שבט יהודה הוא כנגד ספירת המלכות, ספירת המלכות היא כנגד השכינה הקדושה. כל רודפיה, אלה דוקא שוחרי האור, אותם שחדורים באמונה להתחבר אל אור הבורא בתוך המציאות של העולם הגשמי. מתי ישיגו אותה מבקשיה? דווקא בתקופת בין המיצרים.

כותב דוד המלך בתהילים "מִן הַמִּצָּר, קָצַאתִי יְיָ-הֵ; עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יְיָ-הֵ" (תהילים קי"ח ה'). התנועה לגילוי אלוקות עוברת דרך המקום הצר, ומשם אל המרחב. כמו שאמרו חז"ל "פתחו לי פתח כחודה של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם". כדי להגיע אל האור הגדול אנו נדרשים לפתוח פתח קטן. במרבית המקרים, אל הפתח הקטן הזה אנו מגיעים דווקא כשאנחנו מוצאים את עצמנו במיצר. החיים לוחצים אותנו אל המיצר ואנו זועקים. כך היה גם בגלות מצרים וע"י צעקת המצוקה הפציע אור הגאולה "מִן הַמִּצָּר, קָצַאתִי יְיָ-הֵ; עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יְיָ-הֵ". הרב שליט"א אומר שזה כמו השופר, הפיה קטנה וצרה ומשם השופר הולך ומתרחב, הצליל יוצא מהמקום הצר ומתפשט אל המרחב "יְיָהֵי קוֹל הַשֹּׁפָר, הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד" (שמות

י"ז בתמוז

י"ז ט"ו). יתרה מזאת, כשאנו קוראים מן המיצר, מהמקום הנמוך והלחץ, אנו מושכים דווקא את האורות הגדולים המיוצגים בשם י-ה, שהוא כנגד ג' הספירות הראשונות. כפי שתורת הקבלה מלמדת אותנו שישנו ערך הפוך בין אורות וכלים, הכלי הגס ביותר מושך את האור הזך והגדול ביותר. כשעם ישראל עמדו על ים סוף, לחוצים בין פרעה וחילו, בין הים והמדבר, לא נראתה ישועה באופן כללי וכלל. אולם ידוע שדווקא ברגע זה קרה הנס הגדול של קריעת ים סוף. האדמו"ר מקאמרנה אומר שבפסוק מתוך שירת הים "אמר אניב אָרְדֶּף אֶשְׁיג, אֶחֱלֶק שָׁלָל; תִּמְלֶאמוּ בְּפִשִּׁי--אָרִיק חֲרָבִי, תוֹרִישְׁמוּ יָדִי" (שמות ט"ו ט'), רואים את תנועת גילוי האלוקות במיצר. זהו המקום היחידי בתורה בו יש חמש מילים המתחילות באות א', אָמַר אֲנִיב אָרְדֶּף אֶשְׁיג, אֶחֱלֶק. האות א' מייצגת את האור האלוהי וכאן מתגלות חמש אלפין כנגד חמש המדרגות של הנשמה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה, דהיינו, גילוי שלם. מה שאומר האדמו"ר מקאמרנה זה שדווקא כאשר האויב בעקבותינו, דווקא כשאנו מרגישים הכי כלואים שאפשר, אז יש אפשרות לגילוי של האור הכי גדול.

התמונה המתקבלת היא שבין המיצרים היא דווקא תקופה של גילוי אור גדול. כן, זה לוחץ, זה מרגיש לעיתים בלתי אפשרי, אבל אם נקשיב לחכמי ישראל ונשתדל להתבונן במציאות עם עיני האמונה, ולעשות את העבודה המוטלת עלינו, נזכה לגלות באמת את האור הגדול המוצפן בתקופה זו.

זהירות מזיק

אמרו חכמים שבימי בין המיצרים אסור ללכת בין החמה והצל, בין שעה רביעית לשעה תשיעית של היום, עפ"י שעות זמניות. כלומר, אסור ללכת בגבול שבין השמש והצל, כי במקום זה שולט המזיק הנקרא, קטב מררי. מסביר הרב שליט"א, המזיקים נמצאים דווקא במקום הזה בזמן הזה, מפני שימי בין המיצרים הם ימים של ספקות, והמזיקים נבראו בששת ימי בראשית, בערב שבת, בין השמשות, בזמן שהוא ספק יום ספק לילה, כלומר זו בריאה של ספקות. ידוע שדומה מתחבר עם דומה ולכן בזמן של ספקות מופיעים יצורי הספקות, והם מופיעים במקום של ספק, הגבול בין האור והצל.

אם האדם רוצה להימלט מהיזק, הוא צריך להימנע מהמקום הזה שבין האור והצל, מקום הספק, גם בגשמי ובעיקר ברוחני. אליהו הנביא הוכיח את בני דורו ואמר להם "עַד-מָתִי אֶתֵּם פְּסָחִים עַל-נַפְתִּי הַסֵּעִפִּים--אִם-ה' הָאֱלֹקִים לָכֹו אֶחָדִי, וְאִם-הַבַּעַל לָכֹו אֶחָדִי; וְלֹא-עָנָו הָעָם אֹתוֹ, דָּבָר" (מלכים א' י"ח כ"א). בתקופת בין המיצרים מתחדדת השאלה הפנימית, באיזה צד אני?! אם אתה בצל, תהיה בצל לגמרי, אבל אם אתה באור, תהיה באור לגמרי. כיוון, שהתקופה היא גם זמן הכנת כלים לראש השנה, כמו שנראה בהמשך, שהיא תקופה בה אנו מכינים את הכלים לאורות הבאים, צריך כל אחד לקחת צד, להחליט, לעשות את קפיצת האמונה, באיזה צד אני?! מה שתחליט עכשיו ישפיע על העתיד מאוד, והעיקר שתפסיק לפסוח על שני הסעיפים ותזהר שלא תעמוד במקום הסכנה, מקום הספק.

על ההתמודדות עם תקופת הספקות אומר הרב שליט"א "זהו זמן שצריך להיאבק עליו כדי לבנות, כי במקום שיש ספקות, צריך דווקא לבנות, כי אי אפשר להישאר בלי בנין. כאשר אין בנין ח"ו, אז הכוחות החיצוניים מתגברים. כאשר יש מאבק, אז הכוחות החיוביים מתגברים. בחודש אב, כוחות הפירוד היו חזקים יותר מכוחות החיבור וכיוון שהוא רגיש ביותר בהכרעה בין החסד (האור) לגבורה (הצל), לכן אירע בו החורבן", עד כאן לשונו. חז"ל אמרו "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו" (ירושלמי, יומא). על מנת שלא ניפול לחורבן גם הפעם, לא אישי ולא כללי, מה שצריך לעורר עכשיו זה את כח הודאות ודוקא, כפי שאומר הרב שליט"א, ליזום פעולות של בניה.

מעט כוונות

הכוונות שלימדו אותנו המקובלים, אשר עיקרן מופיעות בכתבי האריז"ל, נועדו לבניית כלים מדויקים יותר לקבלת אור הבורא, חיבורים עפ"י הזמן בשנה ותנאי העבודה. לא נכנס כאן לעובי הקורה של כל כוונות בין המיצרים, אלא נתמקד בכוונות של שלוש הברכות הראשונות של תפילת שמונה עשרה, כפי שהן מופיעות בספר "שער הכוונות". אומר האריז"ל "הנה בברכ' אבות באותה ההוי"ה הא' (שם השם החותם

י"ז בתמוז

את ברכת 'מגן אברהם', תכין שתאיר זו ההוי"ה אל תמורתה היוצאת בחילוף אותיות שלפניה והיא טדה"ד (אותיות קודמות לאותיות שם הוי"ה) ובהוי"ה של 'אתה גבור' (שם השם החותם את ברכת 'מחיה המתים') תכין שתאיר הוי"ה זו אל תמורתה היוצאת בחילוף אותיות שלאחריו והיא כוז"ו (אותיות הבאות אחרי אותיות שם הוי"ה) ובהוי"ה ג' שב'אתה קדוש', תכין שתאיר זו ההוי"ה אל תמורתה בא"ב דא"ת ב"ש והיא מצפ"ץ (אותיות מתחלפות לשם הוי"ה בדרך של א' מחליפה ת', ב' מחליפה ש', ג' מחליפה ר' וכו'), עד כאן לשונו.

כיוון שהאור הגדול של תקופה זו, גרם בעבר לנזקים גדולים, כפי שקורה כאשר אין כלי מתאים לקבלת האור, הצפינו המקובלים את שם הוי"ה, השם המפורש, בתוך שמות חלופיים, כדי למנוע זרימת השפע הגדול אל מדור הקליפות. בכך יצרו תיקון לדרך קבלת השפע ואפשרו לנו בכל זאת להתחבר אל מקור האור.

לכן אומר ה"מאור ושמש" "ובזה נבין, מה שנקראו הימים ימי צרה, שמי"ז בתמוז לט' באב בין המיצרים, לפי שהשם הוי"ה הוא בין שני שמות, דהיינו השם טדה"ד לפנינו כנ"ל, והשם כוז"ו לאחריו כאמור, וזהו בין המיצרים, בין הגבולים, דהיינו השני שמות הנ"ל, כדי שלא יאחזו בו החיצונים חלילה... ובזה ישמרנו השם ויצילנו מכל רע, ואך טוב לישראל והבן" (פרשת בלק).

אי השלמה עם המציאות

הכותל המערבי, המקום המיוחד אותו לא עזבה שכינה מעולם, הכותל שלנו. כולנו באים אליו בתדירות זו או אחרת. יש מי שמגיעים בקווי האוטובוס הירושלמי, יש ברכבים פרטיים, יש שמגיעים לביקור קצרצר של תפילה חטופה באמצע דרך החיים המהירה שלנו ויש שבאים לחגוג בר מצוה. אנחנו גם באמת ובתמים מתרגשים כל פעם מחדש, כשלפנינו נגלה קיר האבנים הנצחי, הרחבה המצוחצחת להפליא ואותו אור מוכר שנמצא רק שם. המקום מסודר, יש ברזייה, יש נוחיות, יש אפילו כסאות פלסטיק למנוחה קלה אל מול קיר התפילות. מצד אחד, המציאות הזאת של הכותל בדורנו היא ברוכה ונפלאה, כמעט בלתי נתפסת, אחרי דורות שחלמו ובכו על השיבה לירושלים. מצד שני, מציאות זו טומנת בחובה סכנה נוראית, סכנת ההשלמה.

בימי בין המיצרים, כאמור, אנו נוהגים מנהגי אבלות. אלו הימים שבאים לעורר בנו את זיכרון חורבן בית מקדשנו, חורבן העיר הקדושה. אמנם, כל השנה, ג' פעמים ביום, כל יהודי מבקש בתפילה "ולירושלים עירך ברחמים תשוב". אבל במרוץ הזמן, כל כך קל לשכוח, כל כך קל להשלים עם המראה של כיפת הזהב המתנוססת מעל הכותל, להשלים עם חסרון בית המקדש, עבודת הכהנים, שירת הלויים ושמחת שלושת הרגלים. לכן נתייחדו הימים האלה כדי לחוש משהו מיוחד בלב, לעורר את הזיכרון בחוזקה. מסופר על יהודי שהגיע אל הרב הקדוש מאפטא ושפך בפני הרב את ליבו וצרותיו. אלא מה, היה נראה לו שהרב אינו משתתף כל כך בצערו. הרב הקדוש הרגיש את אשר על ליבו, ופנה אליו ואמר, וזה שלא הקריבו היום את קורבן התמיד, זה לא מטריד אותך? מה שהרב הקדוש מאפטא בעצם אמר, זה שאסור ליהודי אף פעם להשלים עם חורבן בית המקדש כלל וכלל.

לא זיכרון היסטורי

היהדות אינה דת של מסורת גרידא. כל החגים והמועדים עניינם נצחי. עם ישראל אינו שומר על זיכרונות עבר בעלמא, אלא אם כן הם קשורים להווה ולעתיד, קשורים למהותו ויעודו. ליל הסדר אינו ציון של המאורע ההיסטורי בו יצאנו ממצרים, מבית עבדים לפני למעלה משלושת אלפים וחמש מאות שנה. אלא שבכל ט"ו בניסן מתעוררת אותה הארה רוחנית שהופיעה ביציאת מצרים, וע"י שהיהודי מכין כלים מתאימים, תוך עשיית מעשים מדויקים, בכוונה הראויה, הוא יכול לצאת מעבדות לחירות, להשתחרר מאחיזת כוחו של פרעה בנפשו ולצאת לחיים חדשים ממש.

אם כן, מה באמת עניינם של ימי בין המיצרים? האם אנו נוהגים אבלות רק כדי לזכור ולא לשכוח את מה שקרה לנו בעבר? את בית המקדש שנשרף? את פרחי הכהונה שקפצו אל תוך הלהבות? את כלי הקודש

י"ז בתמוז

שאבדו?

חושך לפני האור

כותב הרב אשלג זצ"ל, "בעל הסולם", במאמרו 'וזאת ליהודה', כי הבריאה כולה פועלת על פי הכלל של "העדר קודם להיו"ה" ממש כפי שהבורא ברא את הבריאה יש מאין. מה שהמקובלים מכנים במינוח "יתרון האור מהחושך". ממש כפי שגרעין החיטה אשר נזרע בתוך האדמה הלחה, מתפרק עד שמאבד את צורתו לחלוטין, ורק אז עולה וצומח לחיטה חדשה, כך כל דבר בבריאה עובר תהליך דומה. לפני הצמיחה בא הריקבון, לפני העלייה ישנה נפילה, לפני האור ישנה חשכה. תורת הקבלה מלמדת אותנו שאין אור בלי כלי. החושך, ההעדר, החיסרון זה הכלי לאור, הוא זה שבונה את ההשתוקקות. למעשה, אם לא ניתן לעצמנו לחוות גם את רגעי ההעדר במלואם, לא נוכל להתחבר אל האור שהבורא רוצה לתת לנו. אם אדם לא חש חסרון, הוא אינו עושה שום תנועה של התקדמות. אם לא מתעורר בי הצמא, אינו מושיט את היד אל הכוס כדי להשיג את המילוי. לכן אמרנו לעיל, שהצרה הגדולה של "מציאות הכותל המערבי" בדורנו, היא ההשלמה שכך הוא המצב. הסכנה כה גדולה שכיום יש כאלה שעלולים להתייחס לכותל המערבי כמיצג ארכיאולוגי גרידא, תוך שכחה מוחלטת של המציאות הרוחנית החיה והפועמת של הר הבית, תוך שכחה מוחלטת של הבטחות הנביאים על שובו של השם לציון, תוך השלמה מבעיטה עם מציאות הגלות שעדיין עוטפת אותנו מכל עבר. כך, ללא השתוקקות, השינוי המיוחל לא יבוא.

ימי השתוקקות

לאור הדברים, מתחילה להצטייר תמונה חדשה של ימי בין המיצרים. זוהי תקופה של בנייה מחודשת. אמנם חושך, אבל בבטן האדמה כבר נרקם הכלי החדש שלנו לאור שעתיד לבא. מנהגי האבלות, ההתבוננות, התענית והצום, אינם מתקיימים לצרכי זיכרון בלבד, אלה הם האמצעים שחז"ל השאירו לנו כדי לעורר בנו את תחושת החיסרון, שלא נשגה ונשלים עם החורבן. בתלמוד עשר הספירות מוסבר שכלי רוחני נבנה ע"י מהלך של התפשטות האור והסתלקותו. ההסתלקות יוצרת געגוע, חיסרון, רצון אל המילוי שהיה, ההסתלקות מולידה השתוקקות, וההשתוקקות היא הכלי שלנו להתפשטות המחודשת של האור. כשאנו הולכים לבקר בכותל, עלינו להתבונן מעבר למציאות הגשמית המתעתעת. למרות הקדושה, הסדר והניקיון השוררים במקום, בית מקדשנו עודו עומד חרב, הר הבית שומם "על-זה, הִיָּה דָּוָה לְבָנוּ--עַל-אֵלֶּה, חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ. עַל הַר-צִיּוֹן נִשְׁשָׁמָם, שׁוֹעֲלִים הֶלְכוּ-בּו" (איכה ה' י"ז), שועלים עדין מהלכים בו. הימים האלה בין י"ז בתמוז לתשעה באב נועדו לאפשר לנו להתבונן במציאות זאת, לעורר הגעגוע, לעורר ההשתוקקות. בלי הכלי הזה, לא תתחדש המציאות.

מובטח לנו בנביאים הבטחות מפורשות, ואלה לא הסכמי קמפ-דייוויד, לא אוסלו, לא פתרונות מדיניים, אלה דברי אלקים חיים: "כִּי-נָחַם ה' צִיּוֹן, נָחַם כָּל-חֲרָבָתֶיהָ, וַיִּשֶׁם מִדְּבָרָה בְּעֵדֶן, וַעֲרַבְתָּה בָּגֶן-ה'; שָׁשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצָא בָּהּ, תִּזְדָּה וְקוֹל זִמְרָה" (ישעיהו נ"א ג). "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹכָה, וְדִבַּר-ה' מִירוּשָׁלַם" (שם, ב' ג). "וְהָיָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג, וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ, וְרָעְשׁוּ, וְאָרְצָךְ; וְהָיָה מִחֲסֵה לְעֵמֹם, וְיִמְעוֹז לִבִּי. וְיִשְׂרָאֵל" (יואל ד', ט"ז).

"וַיִּדְעָתָם, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם, שָׁכֵן, בְּצִיּוֹן הַר-קְדֹשִׁי; וְהִיָּתָה יְרוּשָׁלַם קְדֹשׁ... (שם, ד' י"ז) או כפי שאנו אומרים בתפילה "אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו במהרה לאורו". למעשה אלפיים שנות הגלות הארוכה, ההתרחקות וההסתר, משמשים את התכלית הטובה. כפי שאומר זאת ה"נתיבות שלום" ומתוך ההעדר של הגלות הגדולה, ניתן לדעת מה גדול יהיה האור העומד להופיע. כמאמר הכתוב "בְּרָגַע קָטָן, עֲזָבְתִּיךְ; וּבְרָחִמִים גְּדֹלִים, אֶקְבָּצֶךָ" (ישעיהו נ"ד ז'), אם כל זה הוא רגע קטן, הרי ניתן לשער מהו, וברחמים גדולים אקבצך".

מהפך בתודעה

י"ז בתמוז

אחת הכוונות בתפילות בין המיצרים, נמצאת גם כן בתפילת שמונה עשרה בברכת 'רצה'. מוסבר בספרי הקבלה "כי רצה הם אותיות צרה, והוא סוד, ועת-צרה היא ליעקב, וממנה נשע" (שער הכוונות לאריז"ל). אנו מכוונים בתפילה כיצד משתנה סדר האותיות של המילה 'רצה' למילה 'צרה' וחוזר חלילה. כפי שהוסבר לעיל על הפסוק "מן המצר, קראתי י-ה; ענני במרחב י-ה", גם כאן התובנה הפנימית היא שדווקא מקום הצרה מוליד רצון חדש, כלי חדש לאור. כפי שכתוב שע"י הכוונות בשמות במקום זה בתפילה, הרי"ואז מן צרה נהפך לרחמים, ונעשה רצה ה' אלקינו בעמך ישראל" (פרי עץ חיים). מוסיף כ' הרב שליט"א, 'צרה ו'רצה' זה גם אותיות 'צהר'. מה שכתוב שנאמר לנח בבניית התיבה "צֶהַר תַּעֲשֶׂה לְתֵבָה" (בראשית ו' ט"ז). רש"י אומר שם "יש אומרים חלון, ויש אומרים, אבן טובה המאירה להם". אנו מבינים שממקום הצרה, נפתח חלון וגם כי הצרה הופכת להיות צהר, אבן המאירה את פני המציאות הפנימית והחיצונית.

הדברים נראים פשוטים, אך הם עמוקים עד בלי די ודורשים לימוד והתבוננות. חשוב לזכור כי עיקר הענין הוא המודעות של האדם. האם אנחנו מסוגלים לחולל מהפך בתודעה? חשוב להתבונן באיזה מקום אנו אוחזים בתודעה שלנו תוך כדי ניסיונות החיים, במהלך התקופות הטובות, הבאות מצד החסד, והפחות טובות, הבאות מצד הדין. אם, בזמן אמיתי, נזכור את העובדה הפשוטה שהמיצר תכליתו להוליד מצב חדש טוב יותר, אז באותו הרגע המיצר כבר לא יהיה מיצר, אלא רק דרך מעבר הלאה מבין המיצרים אל המרחב הבא עלינו לטובה.

הלכות בין המצרים ותשעה באב (נדחה)

תענית י"ז בתמוז

מליל י"ז בתמוז מתחילין דיני האבילות של בין המצרים ואין לערוך נשואין מהלילה, וכן נוהגים מאז דיני האבילות כדלהלן.

צום שבעה עשר בתמוז החל השנה ביום ראשון (נדחה), הוא אחד מארבעה צומות שתקנו הנביאים מפני חמשה מאורעות קשים שארעו לישראל ביום זה: נשתברו הלוחות הראשונים כשירד משה מההר וראה את עגל הזהב והמחולות. ביום זה בוטלה הקרבת התמיד בימי בית ראשון היות ולא נמצאו כבשים להקרבה. חומת ירושלים הובקעה בימי בית שני. ביום זה שרף אפוסטמוס הרשע את ספר התורה. הועמד צלם בהיכל. מפני צרות אלו תקנו חז"ל תענית ביום זה.

הכל חייבין להתענות, בין האנשים ובין הנשים. גם אונן חייב בתענית.

אם שכח ואכל בתענית, מיד כשנזכר צריך להפסיק, ואפילו אם כבר לעס צריך לפלוט וישלים שאר היום בתענית.

שכח ובירך ביום התענית על מאכל או משקה, ונזכר שהיום הוא יום תענית, יש אומרים שיטעם ממנו משהו כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ויש אומרים שלא יאכל כלל ויאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

יש שהחמירו שלא ליגע באוכלין שלא לצורך, משום שחששו שמא יבוא לאכלו.

נשים מעוברות ומניקות (עד כ"ד חודש), פטורות מתענית. יולדות אף על פי שאינן מניקות, תוך שלושים יום ללידה פטורות מלהתענות.

י"ז בתמוז

חולה אפי' שאין בו סכנה ואפילו בחולי קצת, פטור מתענית. זקנים תשושי כח, יכולים להקל בתענית.

אנשים הנ"ל האוכלים בתענית, יאכלו בצנעה, ונכון שיפדו התענית בכסף לצדקה. כמו כן, לא יאכלו בשר ולא ישתו יין, אלא יאכלו לקיום הנפש.

חייבים האוכלים לברך תחילה וסוף על המאכל.

מי שפטור מלהתענות, אין צריך להשלים התענית ביום אחר.

אין לחנך קטנים וקטנות פחות מגיל 9 בתענית שעות ואפילו בט' באב. בן י"ג ובת י"ב, חייבים להתענות.

קטנים וקטנות מגיל תשע ומעלה שיש להם דעת להתאבל, יחנכם שלא יאכלו מעדנים ומיני מתיקה, וכן יחנכם לצום לשעות.

חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה מחוייבים להתענות. יש שהקפידו לקבוע את זמן החתונה כך שימי ה"שבע הברכות" יסתיימו לפני י"ז בתמוז.

בעלי ברית מחוייבים להשלים התענית ככל אדם. בר מצוה שחל בי"ז בתמוז יעשו הסעודה או בלילה שלפניו או בלילה שלאחר התענית.

מותר לקחת תרופות לצורך רפואה בלי מים, ואם אי אפשר לבלוע בלי מים, יבלע עם מעט מים.

ביום התענית צריך להתעורר בתשובה, לכן לא יבלה את היום בדברים בטלים ובטוילים.

זמן איסור אכילה ושתייה מתחיל מעלות השחר, וראוי להחמיר 25 דק' קודם לפנות בוקר, עד צאת הכוכבים בשעה.

מי שרוצה לאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות בלילה שלפני התענית לפני השינה שיאכל וישתה כשיקום. ואם שכח להתנות, אסור לאכול, ומותר לשתות אם רגיל לשתות, ואם אינו רגיל לשתות, אסור.

שלשת הצומות, ובתוכם י"ז בתמוז אינם אסורים רק באכילה ושתייה, ומותרים ברחיצה.

סדר התפילות וקריאת התורה בתענית

השליח ציבור אומר "עננו" גם בשחרית בין ברכת "גואל ישראל" ל"רפאנו". אין אומר הש"ץ "עננו" אלא אם יש בבית הכנסת ששה מתענים, ויש מחמירים שיהיו עשרה, ובדיעבד, די בשלשה מתענים.

אין צריך לשאול לכל אחד בבית הכנסת אם הוא מתענה.

ש"ץ שטעה ולא אמר "עננו" גם בשומע תפילה, אינו חוזר, ונכון שיאמרה בסיום תפילת שמונה עשרה בלי חתימה.

יחיד אומר "עננו" במנחה באמצע ברכת "שומע תפילה", וחותרם "כי אתה שומע תפלת כל פה ... ברוך אתה ה' שומע תפלה", ואינו חותרם העונה לעמו ישראל וכו'. מנהג הספרדים לומר עננו גם בשחרית.

י"ז בתמוז

אם שכח ולא אמר "עננו" עד שאמר "ברוך אתה ה'" של "שומע תפלה", יסיים תפלתו ויאמר "עננו" בסוף שמונה עשרה קודם שיעקור רגליו.
מי שאינו מתענה ואמר "עננו" בשומע תפילה, אין זה הפסק בתפילה.

מי ששכח להתפלל מנחה ביום התענית, כשמשלים בתפילת ערבית, אינו מזכיר "עננו" בשומע תפילה בערבית.

אומרים "סליחות" בשחרית אחרי חזרת הש"ץ, כנוסח הנדפס בסידורים. אף מי שאינו מתענה, חייב לומר סליחות.

לאחר הסליחות אומרים "אבינו מלכנו". ישנם קהילות האומרים "אבינו מלכנו" רק בעשרת ימי תשובה.

אם יש ברית מילה בי"ז בתמוז, מתפללים סליחות כרגיל ואין אומרים "תחנון", ובעל ברית אינו אומר סליחות אך חייב בשמיעת קריאת "ויחל".

בשחרית ומנחה מוציאים ספר תורה וקוראים פרשת "ויחל משה" שבפרשת "כי תשא". במנחה מפטירים לאחר הקריאה בישעיהו: "דרשו ה' בהמצאו".

בשעת קריאת "ויחל" צריכים להיות בבית הכנסת לכתחילה ששה מתענים, ובדיעבד די בשלשה.

יש לקהל המתפללים לעמוד כשאומרים י"ג מידות.

אם חל תענית ציבור בשני וחמישי, וטעו וקראו בשחרית בפרשת השבוע, ונזכרו באמצע הקריאה, יסיימו הקריאה בפרשת השבוע ויוצאים בזה ידי חובה.

מי שאינו מתענה, לא יהא שליח ציבור, לא יהא בעל קורא ולא יעלה לתורה. ואם אין אחר שיודע לקרוא בתורה, קורא. הגבהת וגלילת התורה, וכן הוצאת והכנסת הספר תורה לארון הקודש, מותר לכבד אף מי שאינו מתענה.

אירוסין ונישואין, כלי זמר וריקודים

עשרים ואחד הימים שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב נקראים "ימי בין המצרים", ע"ש הכתוב באיכה: "כל רודפיה השיגוה בין המצרים". בימים אלו פקדו את ישראל צרות רבות כחורבן בית ראשון ושני ומשום כך ממעטים בימים אלו בשמחה ומתאבלים על חורבן בית המקדש.

ממעטים בכל דבר שיש בו הנאה, ואפי' בסעודת מצוה כברית, פדיון הבן וכדו', ולכן אין לעשות ריקודים ומחולות ואפילו בלי כלי נגינה.

מ"ז בתמוז עד ראש חודש אב, מותר לעשות סעודה בלי ריקודים ומחולות. כיבוד מאכלים בלי סעודה, בשעת קבלת הקנין או בשעת כתיבת שטר התנאים, לא חשיב כסעודה ומותר אפילו מראש חודש אב.

אין נושאים נשים מ"ז בתמוז ואילך, והספרדים מקילים עד ראש חודש אב.

אם החופה התקיימה ביום ששה עשר בתמוז - ביום, יש מתירים לעשות הסעודה בלילה ולנגן בכלי שיר.

י"ז בתמוז

מותר לבני אשכנז להשתתף בשמחת נישואין של ספרדי מי"ז בתמוז עד ראש חודש אב.

כשעושים נישואין לספרדים מי"ז בתמוז עד ראש חודש אב, מותר לשיר בכלי זמר ולעשות ריקודים ומחולות, וכן מותר לאשכנזי לנגן בכלי שיר בחתונה ספרדית לצורך פרנסה.

אסור לשמוע שירה, כגון: חזנות, אפילו בלי ליווי כלי זמר, ויש להחמיר גם לקטנים שהגיעו לחינוך.

מי שמעסיק פועלים נכרים והם מחזיקים כלים שמשמיעים זמר, מותר לשמוע עד ערב תשעה באב עד חצות.

חולה שנחנץ להרגיעו ע"י שמיעת ניגונים, מותר לו לשמוע עד ראש חודש אב, ואם החולה מאושפז בבית החולים, יש להקל אם משקיט צערו, לשמוע נגינה גם אחר ר"ח אב.

מותר לשיר בפה כדי להרגיע תינוק, וכן מותר להשמיע לתינוק כלי שיר מהמשחקים התלויים על עריסותיהם ואפילו שההורים שומעים ג"כ.

המתפרנס מלימוד נגינה לתלמידים, אם יש לו הפסד ממון, רשאי ללמד עד שבוע שחל בו תשעה באב, וכן הדין בלומד נגינה לצורך פרנסה.

אין לעשות סעודת חנוכה הבית בימים אלו עד אחר ט' באב.

אסור לעשות סעודת סיום שנת לימודים מראש חודש עד ט' באב.

ברכת "שהחיינו" וקניית דברים חדשים מי"ז בתמוז עד ר"ח אב

אין לברך שהחיינו מליל י"ז בתמוז עד אחר תשעה באב על פרי או מלבוש חדש. יש המקילים לברך בשבת.

מעוברת או חולה שחשקה נפשם בפרי חדש - רשאים לברך שהחיינו.

פרי חדש שלא יימצא בשוק לאחר תשעה באב או שאינו יכול לשמרו עד שבת שמא יתקלקל, מותר לברך עליו שהחיינו.

מותר לברך שהחיינו על פדיון הבן, וכן מברכים שהחיינו הנוהגים לברך במצות מילה.

ברכת "הטוב והמטיב" וברכת "הגומל", מותרים בימים אלו.

כלים חדשים ואפילו כלי כסף וזהב, כיון שהמנהג שאין מברכין עליהם שהחיינו, מותר לקנותם ולהשתמש בהם.

מכונת חדשה. לצורך פרנסה, או כשקונה במחיר זול, מותר לקנות בימים אלו.

קניה לצורך מצוה, כגון: טלית, תפילין, ספרי קודש וכדו', מותרת.

י"ז בתמוז

בגדי ילדים הזקוקים ללבשם בימים אלו ואין לו אחרים, מותר לקנותם וכן מותר לקנות נעלי בד לצורך תשעה באב.

אם אפשר לקנות בגדים במחירים זולים מאד שלא יוכל להשיגם אחרי ט' באב, מותר לקנותם.

יש להמנע מלקנות או לשכור דירה בימים אלו ואף לא לחפש דירות בימים אלו. כמו כן אין לערוך שיפוצים בבית כשנעשה להרווחה.

נוהגים שאין מתחילים לבנות בנין בבין המצרים, אך אם התחילו קודם רשאים לגמור.

אין להכנס לדירה חדשה בימים אלו, אלא אם מניח חפצים חשובים בדירה קודם בין המצרים.

תספורת והנהגות בימי בין המצרים

למנהג האשכנזים אסור להסתפר ולהתגלח משבעה עשר בתמוז עד י' באב בחצות היום, אחד האיש ואחד האשה בין שער הראש ובין שער הזקן (שפם המפריע בשעת אכילה, מותר לקצץ מעט).

מנהג קהילות ספרדים להקל בתספורת וגילוח עד שבוע שחל בו ט' באב.

אין שום היתר לגלח זקנו משום בושא שמתבייש לילך לעבודה בגידול הזקן.

מי שהיה אבל לפני י"ז בתמוז ולא הסתפר, יש להקל לו להסתפר במקום הצורך, עד ראש חודש אב.

מותר למוהל, לסנדק ולאבי הבן להסתפר ולהתגלח ביום המילה, אך בשבוע שחל בו תשעה באב אסור להם להסתפר, בין לאשכנזים ובין לספרדים.

מי שנולד לו בן מספר ימים לפני שבועה עשר בתמוז, יש להסתפר קודם בין המצרים.

אין להסתפר לכבוד פדיון הבן בבין המצרים.

מי שנעשה בר מצוה בימי בין המצרים אין להסתפר לכבוד הבר מצוה, אלא אם כן שערותיו גדולות ויש חשש לחציצה בהנחת תפילין של ראש, יש להקל עד שבוע שחל בו.

בין המצרים עד ראש חודש אב, רשאית אשה לקצר או לתקן את הפאה נכרית שעל ראשה.

מותר לקוץ צפורני ידיו ורגליו בימי בין המצרים עד שבוע שחל בו תשעה באב.

נוהגים לא לקבוע ניתוחים מתוכננים לימים אלו, אלא ימתין עד לאחר תשעה באב.

מותר ללכת לים או לבריכה עד ר"ח אב ואפילו לא הלכו קודם לכן, אך מובא בגמ' ונפסק בשו"ע שבימים אלו ניתנה זכות שליטה למזיקים והשטן מקטרג בשעת הסכנה, לפיכך יש מקפידים שלא לרחוץ בים או בבריכה בימים אלו.

אין לערוך טיולים בבין המצרים ובמיוחד מראש חודש עד אחר ט' באב.

י"ז בתמוז

יש להוסיף בימים אלו בלימוד תורה ולהרבות בנתינת צדקה.

מובא בספרים הקדושים, שבימים אלו יש לעבוד את ה' בשמחה בתורה ותפילה, ובפרט באמירת 'פסוקי דזמרה'.

ישנם יחידי סגולה הנוהגים שאינם אוכלים בשר ושותים יין כל ימי בין המצרים.

דינים הנוהגים מראש חודש עד תשעה באב

משנכנס אב ממעטין בשמחה, ויש להוסיף בימים אלו בעניני שמחה המותרים כלימוד תורה ושמחה של מצוה.

כל הדברים האסורים מראש חודש עד תשעה באב, אסורים מתחילת השקיעה בראש חודש.

לאשכנזים, אסור ללבוש בגדים חדשים מראש חודש אב, ויש מתירין אם לבשן פעם אחת לפני ראש חודש.

אסור לקנות בגדים אפילו כדי ללבשן אחר ט' באב.

יש מתירין לקנות בד לעשות ממנו מלבושים.

מי שאין לו נעלי ט' באב, רשאי לקנותם אחר ראש חודש.

בעלי ברית אסורים ללבוש בגדים חדשים, אך מותר לקנות בגדים חדשים כדי להלביש את התינוק בשעת המילה, וכן כדי להלביש את התינוק בשעת פדיון הבן.

בחור שנעשה בר מצוה, אסור לו ללבוש בגדים חדשים, ואם אין לו בגדים אחרים, מותר ללבוש חדשים.

נעשה בר מצוה בשבת, מותר לו ללבוש בגד חדש של שבת.

מי שהזמין חפץ חשוב או בגד חדש והביאו לו בדואר אחר ראש חודש, רשאי לקבלו, אך אין לחדשו או להשתמש בו עד אחר ט' באב.

מותר להחליף בימים אלו בגדים הצמודים לגוף וכן מותר להחליף חולצה ומכנסים אם הכינם לפני ראש חודש.

בחור ההולך להפגש בימים אלו לצורך שידוך, מותר לו אפילו ללבוש בגד חדש.

כבוס וגהוץ אסורים בימים אלו, ואפילו אם הפעיל את מכונת הכביסה קודם ראש חודש והכבוס ממשיך לאחר ראש חודש, יש להמנע משום מראית עין.

בגדי ילדים ותינוקות נהגו להקל ולהתיר לכבס אך ישתדל לייבשם בתוך ביתו או במכונה לייבוש כביסה.

כשמכבס בגדי קטנים במכונת כביסה, אסור להוסיף בגדי גדולים לכבסם בבת אחת.

י"ז בתמוז

מותר לקחת בגדים מהמכבסה כשכובסו לפני ראש חודש.

מותר לנקות שטיחים עם שואב אבק, אך לא ירחצם.

אסור לתפור או לתקן בגדים חדשים וכן לסיים בגדים חדשים. אך לתפור קרעים או כפתורים בבגד שאינו חדש מותר ואפילו על ידי מכונת תפירה.

מותר לתפור כדי להתלמד.

אומן התופר בגדים חדשים מותר לעסוק במלאכתו, אם נותנים לו לפני ראש חודש אב, עד שבוע שחל בו תשעה באב.

מותר לתקן בגדים ישנים שנקרעו וכן מותר לתפור כפתור אן טלאי על הבגד.

אסור לסייד או לצבוע חדרי הבית ואפילו התחיל לפני ראש חודש.

אין לתלות וילונות חדשים בימים אלו, על הקיר או החלון.

אסור לנטוע אילנות וגינות ופרחים לשם נוי, והוא הדין דאסור לפרוש דשא סינטטי.

מותר להשקות את הפרחים והאילנות שניטעו לפני ראש חודש.

מותר לרחוץ את המכונת בימים אלו.

מותר לתקן רהיטים שנשברו כגון כסא ושולחן.

מותר לקנות בימים אלו כלים הנצרכים לתשמישי הבית, וכן מותר לקנות בימים אלו מזגן וכן משחקים לתינוקות על מנת להרגיעם.

אין לקנות בימים אלו מכונת חדשה, אך אם היא לצורך פרנסה, מותר.

מותר לבקר בימים אלו בחנויות על מנת לבדוק מחירם של כלים ובגדים האסורים לקניה, על דעת לקנותם אחר תשעה באב.

אסור לאכול בשר ולשתות יין וכן מיץ ענבים מראש חודש עצמו ואילך, ובשבת מותר. מותר לתת לתינוקות בני שנה ושנתיים בשר כיון שמועיל לבריאותם, ואינם בכלל חינוך לאבילות.

מותר לבשל מאכל "פרווה" בסיר בשר ואפי' הסיר בן יומו. כמו כן מותר לאכול בימים אלו מאכל "פרווה" שנראה כבשר.

מעוברת או מינקת עד ל' יום, וכן מי שמאכלי חלב מזיקים לו, יש להקל להם לאכול בשר עוף.

מותר לקנות בשר מראש חודש, על מנת לאכלו לאחר ט' באב.

י"ז בתמוז

מותר לטעום מתבשיל של בשר בערב שבת "חזון" לראות באם הוא מתובל היטב.

בירך על בשר ונזכר שאסור לאכלו, יטעום מהבשר כדי שלא תהא ברכתו לבטלה.

אין שוחטים בימים אלו, אלא לצורך מצוה, כגון: שבת, מילה או חולה.

י"ש המברך עליו "שהכל", אפי' מעורב בשמרי יין, מותר לשתות.

מזונות שלשים עם יין או מיץ ענבים, נכון ליזהר שלא לאכלם מראש חודש עד לאחר ט' באב.

ברכת המזון (שלא בסעודת מצוה) יברך בלי כוס, ואם מברך בשלשה או יותר, יתן לקטן לברך ולשתות, ואם אין תינוק, יכול לשתות בעצמו.

מותר לשתות יין בשבת כמה שרוצה.

יין של הבדלה - אם יש קטן מגיל שש עד תשע, נותנים לו לשתות, ואם אין - ישתה בעצמו, וכן נהגו בכוס יין של ברכה של הברית.

בסעודת מצוה כברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, אם אומרים דרשה יש המתירים לכל השייכים לסעודה לאכול בשר ולשתות יין.

הנוהגים לעשות סעודה ביום השלישי למילה, אין לעשותה בבשר ויין.

בסעודת סיום מסכת, מותרים בבשר ויין כל השייכים לסעודה, וכן המחזיקים בידי הלומדים בממונם, וכן אשת בעל הסיום ובנותיו.

ערב תשעה באב, סעודה מפסקת ותשעה באב

שבת פרשת "דברים" - "שבת חזון" - אומרים "אב הרחמים" לפני תפילת מוסף, ובמנחה - אין אומרים "צדקתך צדק" ו"פרקי אבות".

יש נוהגים להחמיר גם השנה שחל תשעה באב ביום ראשון, שלא ללמוד בשבת ערב תשעה באב אחר חצות היום אלא בדברים המותרים, כגון: מדרש איכה והלכות אבילות, ויש הנוהגים ללמוד ולומר תהילים או להשלים שניים מקרא ואחד תרגום גם לאחר חצות היום. אכן, בערב שבת שהוא ערב תשעה באב, מותר ללמוד כל היום.

השנה שחל תשעה באב ביום ראשון, אפשר לאכול בסעודה שלישית (סעודה מפסקת), בשר ולשתות יין ולברך ברכת המזון עד לפני השקיעה וממשיכים בקדושת שבת עד זמן מוצאי שבת.

יש הנוהגים לאחר תפילת ערבית של מוצאי שבת - ליל תשעה באב, לומר בבית "המבדיל בין קודש לחול", להחליף בגדי שבת לחול ולנעול נעלי בד או גומי.

יש הנוהגים להכין הנעלים לפני שבת בביהכנ"ס ולאחר אמירת "ברכו" בזמן צאת השבת חולצים הנעלים ומחליפים לנעלי בד שהכינו מערב שבת, ובגדי שבת מחליפים בבית לאחר התפילה ואמירת ה"קנות".

י"ז בתמוז

כמו כן יש להקפיד להכין ספר "קינות" בביהכנ"ס מלפני שבת או להביאם במוצאי שבת, אך לא בשבת, משום איסור הכנה משבת לחול.

במוצאי שבת ליל תשעה באב יש לצרף שני נרות ולאחר אמירת "ברוך המבדיל" יברך "בורא מאורי האש" על הנרות ויוציא בזה גם את אשתו ובני ביתו.

בשמונה עשרה של ערבית מוצאי שבת מוסיפים "אתה חוננתנו".

טעה ולא הבדיל בתפילה, אין צריך לחזור ולהתפלל, כיון שמבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב.

חולה שאוכל בתשעה באב, צריך שיעשה הבדלה קודם אכילה, ומי שאינו מתענה כלל, יעשה הבדלה במוצאי שבת, ועדיף על שכר או אם אי אפשר, יעשה על יין.

חולה שאוכל בתשעה באב שחל ביום ראשון כהשנה, אין חייב לאכול במוצאי שבת סעודת מלוה מלכה.

אחר זמן של מוצאי שבת, מסירין הפרוכת מארון הקודש, ואין להסירה קודם.

אחר ערבית קורין מגילת "איכה" ולאחריה אומרים סדר הקינות המודפסות לליל ט' באב.

בשעת הקינות לא ישיח ולא יצא לחוץ לדבר, כדי שלא יפסיק לבו מהאבילות.

אבל תוך שבעה יוצא לבית הכנסת ביום לומר הקינות ואחר הקינות תיכף יחזור לביתו. ואם מתפלל לפני התיבה, רשאי להשאר עד גמר התפילה.

אחר הקינות אומרים סדר קדושה ומתחיל מ"ואתה קדוש" ולא יאמר "ובא לציון גואל" ולא "ואני זאת בריתי", ואין אומרים "ויהי נועם", ולא "ויתן לך", ואומרים קדיש בלי "תתקבל" ו"עלינו לשבח".

הולכין מבית הכנסת בליל ט' באב, הולכים כאבלים, ביחידות.

בשחרית, נוטלים ידיים ג' פעמים עד קשרי אצבעותיו, ואין צריך לצמצם בדיוק עד קשרי אצבעותיו. לפני הניגוב מעביר האצבעות על עיניו להסיר הלפלוף מהעיניים.

אין לשטוף את הפה בבוקר וכן אין לנקות את השיניים עם מים, ומי שיש לו צער גדול יש להקל.

חולה שעבר ניתוח ונתרפא, אך עדיין חלוש הוא מאד, אין צריך להתענות.

חולה הצריך לאכול פעם אחת, לא יאכל שתי פעמים, וכן אם די לו בשתייה, לא יאכל, ולהיפך.

מי שאוכל לחם - נוטל ידיו כדרכו עד פרק ידו, היות והנטילה למצוה ולא לתענוג. לפני ברכת המזון - ירחוץ ידיו למים אחרונים כהרגלו.

מהראוי שמי שמוכרח לאכול, שיאכל רק מיני מזונות ולא סעודת לחם, וכן יאכל בצינעא.

י"ז בתמוז

הצריך לקחת תרופות, יקח בלי מים או שיקח מים מרים ויבלע בדרך זו את התרופות.

קטנים מגיל תשע נוהגים לחנכם לצום לשעות, עד הגיעם לגיל י"ג שאז חובתם כגדולים.

מעוברות ומניקות מתענות, אך בשעת הצורך כשמתעוררת בעיה רפואית, יש להתיר להן אכילה ושתייה במידת הצורך.

יולדת, כל שלשים יום אינה צריכה מהדין להתענות, אך בזמנינו שהיולדות מחלימות מהר מהלידה, יש להחמיר אחר שבעה ימים מהלידה, כל זמן שאינה מרגישה חולשה יתירה.

יולדת שתמו שלשים יום ללידתה בשבת שחל בו תשעה באב, חייבת להתענות ביום ראשון.

הנוסע בתשעה באב מארץ ישראל לארה"ב, צריך להמתין עד צאת הכוכבים שבמקומו החדש, ואם מרגיש חולשה יתירה, יש להקל לאכול בזמן צאת הכוכבים בארץ ישראל, בעודו במטוס, שאז עדיין לא חלים עליו חומרי מקום שבא לשם.

מי שאוכל בתשעה באב יאמר "נחם" בברכת המזון לפני "ובנה ירושלים" בכל פעם שמברך.

נטילת ידיים לפני התפילה וביציאה מבית הכסא, וההולך לבית הקברות להלוויה ל"ע, או ששהה בתוך ד' אמות של המיטה, נוטל עד קשרי אצבעותיו.

נשים המתעסקות במאכל לאחר חצות היום, (12.45) רוחצות המאכל כדרכו אפילו שנרחצות גם ידיהם.

מותר להסתרק במסרק, שאין זה לתענוג, וכן מותר להתיז מי בושם על הגוף מפני הזיעה.

אסור לנעול מנעל של עור בין גברים ובין נשים וכן מנעל עץ המחופה בעור, אלא מותר רק במנעל העשוי מגומי או מבד.

מדרסים העשויים מחיפוי עור וקשה לו בלעדם, מותרים לילך עמהם.
איסור נעילת מנעל של עור ועץ נוהג כל היום.

אסור ללמוד ולהרהר בדברי תורה, בין אנשים ובין נשים, וכן אסור לישא וליתן בהלכה.

מותר ללמוד דברים הרעים שבנביא ירמיה ואיוב, וכן במדרש איכה ובאגדות החורבן. כמו כן מותר ללמוד בהלכות תשעה באב ובהלכות אבילות, וכן בספרי מוסר.

יש המתירים לומר תהילים למי שרגיל בכך, כל היום.

מותר לבקר את החולה, וכן מותר לנחם אבלים, ולכתחילה ינחם אחר חצות, דאז הוא זמן נחמה.

מהראוי לשנות מעט מההרגל בשינה בליל תשעה באב.

מהראוי להחמיר ושלא לעשות מלאכה כל היום כדי שלא יסיח דעתו מהאבלות. נוהגים שלא לפתוח את

י"ז בתמוז

החנויות לפני חצות היום, חוץ מחנויות מזון המיועדות לצרכי הרבים שניתן לפתחם אף קודם חצות.

מי שעלול להפסיד את משכורתו אם לא יעבוד בתשעה באב, מותר לו לעבוד, אך יזהר שלא לדבר אלא לצורך, כדי שיזכור אבילות היום.

מי שיש לו פועלים נכרים ואם לא יעבדו בתשעה באב יוכרח לשלם להם משכורתם, מותרים להמשיך מלאכתם, דהוי דבר האבד.

אסור לשטוף הרצפה בתשעה באב, רק מקום המטונף או לצורך חולה.

אין לשאול בשלום חברו בתשעה באב, ואם שואלו חברו לשלומו, יענה לו בשפה רפה.

בליל תשעה באב וביומו עד לאחר חצות היום יושבים על הארץ או על גבי שרפרף קטן.

מי שקשה עליו הישיבה, רשאי לישב על כסא רגיל, וכן היושבים באוטובוס או ברכב יושבים כדרכם.

מינקת בשעה שמניקה, מותרת לישב על הכסא כרגיל.

אין מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין בתפילת שחרית אלא במנחה וכן מי שמניח תפילין דר"ת, יניחם במנחה.

בשחרית אומרים "מזמור לתודה". אין אומרים תחנון, א-ל ארך אפים, למנצח ולא פיטום הקטורת.

יש נוהגים במנחה להשלים "שיר של יום" ו"פיטום הקטורת".

קריאת התורה בשחרית "כי תוליד בנים" (דברים ד'). במנחה "ויחל משה" (שמות לב').

הקורא והעולה לתורה לא יתעטפו בשחרית בטלית, אך לא יגלו ידיהם ורגליהם.

לכתחילה לא יעלה לתורה מי שאינו מתענה.

הנועל מנעלים של עור, אין ליתן לו עליה לתורה.

אין עושין מי שבירך בשחרית ואף ליולדת ולרך העומד לימול, אלא במנחה, ולחולה עושים מי שבירך. מי שצריך לברך ברכת הגומל, טוב שיברך במנחה.

נער שנעשה בר מצוה בתשעה באב, מהראוי להעלותו לתורה במנחה, ואז יברך האב 'ברוך שפטרני'.

המגביה את ספר התורה לאחר הקריאה, יכול לשבת על ספסל כרגיל.

לאחר קריאת התורה יושבים על הארץ, או כסא נמוך ואומרים סדר הקינות מתוך צער על חורבן בית המקדש והסתלקות השכינה.

י"ז בתמוז

הפיוט "אלי ציון ועריה", נוהגים לומר הש"ץ והקהל פיסקא ופיסקא. יש האומרים אותו בעמידה ויש האומרים בישיבה.

אחר הקינות אומרים "אשרי", ואין אומרים "למנצח יענך" ואומרים "ובא לציון" ומדלגים הפסוק "ואני זאת בריתי", ואומרים קדיש שלם בלא "תתקבל".

יש נוהגים שלא ליקח הקינות לבתייהם אחר התפילה, רק משאירים בבית הכנסת.

תפילת מנחה

לפני תפילת מנחה רוחצים ידיים עד קשרי האצבעות.

מתעטפים בטלית ומניחים תפילין, ואומרים שיר של יום, אין כאלוקינו ומשלימים שאר הדברים שחסרו בשחרית.

קריאת התורה ב"ויחל" שבפרשת כי תשא, ולאחר הקריאה מפטירים "דרשו" שבספר ישעיה.

בשמונה עשרה אומר כל אחד "נחם" בברכת "בונה ירושלים", ואף מי שאינו מתענה אומרה. שכח ולא אמר "נחם" ונזכר קודם שאמר "שומע תפילה" - יאמר שם אחר "עננו" ויחתום "שומע תפילה", ואם נזכר קודם "ועל כולם" - יאמר שם, ואם סיים התפילה - אינו חוזר.

מוצאי תשעה באב

במוצאי תשעה באב לפני תפילת מעריב יטול ידיו כדבעי כיון שכל היום נטל עד קשרי אצבעותיו.

מתפללים תפילת ערבית בזמן, כדי שבשעה שיצאו מבית הכנסת יגיע הזמן המותר באכילה.

מי שחלש, יכול לטעום קצת תיכף כשיגיע הזמן, אף לפני תפילת ערבית.

נוהגים לקדש הלבנה לאחר תפילת ערבית במוצאי תשעה באב.

מבדילים על הכוס (עדיף מיץ פירות טבעי או בירה), ללא ברכת "מאורי האש" ובשמים.

נשים הרוצות לטעום במוצאי תשעה באב תיכף ובעליהן שוהים בבית הכנסת, יבדילו בעצמן, ויש אומרים שיכולות לטעום קודם הבדלה.

אין אוכלים בשר ואין שותים יין עד למחרת בבוקר יום י"א, אך כיבוס, רחיצה, תספורת ושמיעת כלי זמר, מותרים בליל י"א.

כשעושים סעודת מילה ופדיון הבן וסעודת בר מצוה במוצאי תשעה באב, מותרים הקרואים בבשר ויין, וכן בסעודה שעושים לכבוד סיום מסכת.

י"ז בתמוז

טבלה לסיכום האיסורים וזמניהם

האיסורים אשכנזים ספרדים
אמירת שהחיינו החל מי"ז בתמוז החל מי"ז בתמוז
לבישת בגדים חדשים החל מי"ז בתמוז החל מר"ח אב
קניית בגדים חדשים החל מי"ז בתמוז החל מר"ח אב
כיבוס בגדים החל מר"ח אב בשבוע שחל בו ת"ב
לבישת מכובסים החל מר"ח אב בשבוע שחל בו ת"ב
תפירה החל מר"ח אב החל מר"ח אב
תספורת החל מי"ז בתמוז בשבוע שחל בו ת"ב
רחיצה החל מר"ח אב יש נוהגים [ע"פ בן איש חי] לאסור מר"ח
נטילת ציפורניים בשבוע שחל בו ת"ב בשבוע שחל בו ת"ב
בשר ויין החל מר"ח אב רבים נוהגים מב' אב

יהי רצון ויהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ונזכה לבנין ביהמ"ק בב"א

חמישה דברים (א,א)

& לשבעה עשר בתמוז:

המשנה במסכת תענית מביאה חמישה אירועים שאירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז:
נשתברו הלוחות, הובקעה העיר, שרף אפוסטמוס את התורה, הועמד צלם בהיכל, ובוטל התמיד:
אמנם ישראל קדושים המה וביום הזה מונעים עצמם ממאכל ומשתה אך היום הזה נועד לחזרה בתשובה
ולא רק לתענית גרידא ולכן אנו רוצים לבוא ולגעת עד כמה שידינו מגעת באותם הדברים הרשומים
במשנה המובאת למעלה,דהיינו מה ניתן לנו כאן ועכשיו לעשות ולתקן שעל ידי כך יהיה מעשה מוחשי
לחזרה בתשובה מאותם דברים שגרמו לצום הזה וכל זה עד שנזכה לראות במו עינינו את מאמר הפסוק
"צום הרביעי...לששון ולשמחה" & ונעבור בעזרת ה' אחד לאחד מהנזכר במשנה.

נשתברו הלוחות:

אנו שומעים כאן עניין של שבירה "שבירת הלוחות" אם כן יתכן ואנו צריכים ל"שבור" כן לשבור את
הלוחות את המידות רעות ותכונות רעות שטבועות בלוח ליבנו כגון גאווה ובדומה בכדי שנדע לקחת
לעצמינו את מידת הענווה כתיקון למידה זו כמאמר הרמב"ן באגרתו המפורסמת שמידת הענווה היא
המידה הטובה שבכל המידות הטובות.

הובקעה העיר:

העיר הובקעה, בעיר הלוא גרים ציבורים מגוונים נרחבים וצבעוניים ולכן יתכן שבערבוביא שקיימת תהיה
ירידה בקדושתה של העיר, העיר הסופחת לקרבה את רבבות עמך בית ישראל מותקפת מתרבויות שונות
שבאות מכל קצווי תבל. אנו רואים בכך את בקיעתה של הקדושה וירידתה הרוחנית אי לכך & עלינו
להוסיף לעיר קדושה להוסיף לעיר חסד מבחינת & "עולם חסד יבנה" & ועל ידי החסד הזה תתווסף
לעיר קדושה וחומת העיר הסדוקה תתאחה "ונבנתה עיר על תילה".

שרף אפוסטמוס את התורה:

כדי שלא תישרף התורה חלילה בירושלים ויהיה חילול ה' יתכן ואנו צריכים, שבלבנו תתלהב אש קודש
באהבת ה' ותגיע יגיעתנו בתורה למדרגות של קודש ונוסיף קידוש ה' בחיינו, ואפילו ישנה אפשרות
קיצונית שמתוארת במסכת סוכה דף כח' על רבי יונתן בן עוזיאל 'שכל עוף שפורח מעליו היה נשרף'
אמנם זה קיצוני מאוד אך עלינו מוטל המשימה שיש להרבות בהתלהבות פנימית בעבודת ה'. מתוך כוחות
הקדושה העצומות שהיו בו ברבי יונתן בן עוזיאל & באהבת ה' ושקידתו בתורה. כן האש & הקודש הזו של

י"ז בתמוז

קדושת החיים והתורה תוצת בלבבות שלנו כאן ועכשיו באהבת ה' ויגיעה בתורתו. על ידי כך במקום שריפת התורה ישנה כאן התלהבות של קודש ביגיעת התורה.

הועמד צלם בהיכל:

בית הכנסת הוא ההיכל בו אנו מתפללים ולומדים אך יש מצב שבו יהודי אכן בפועל נכנס לבית הכנסת אך לאחר התפילה יוצא כלעומת שנכנס דהיינו כמו צלם לא השפיע עליו הנוכחות במקום במאומה, ולכן מצווים אנו להתעורר & ולהתפעל מן העובדה שיש לנו אפשרות לשפוך שיח לפני הבורא יתברך וזה יביא אותנו להרעיד את נימי הנשמה שבקרבינו אל הקודש פנימה ובהתרוממותנו מן החומריות הגסה מגיעים אנו אל עבר הקדושה המרוממת. נשמתנו המשתוקקת תמיד לדבר ה' היא תרעיד בפועל את נימי הלב שלנו & ונשתכלל באהבת ה' ונהפוך את הצלם בהיכל לצלם אלוקים.

בוטל התמיד-

קרבת התמיד של שחר ושל בין הערביים נותן את התחושה של ההתמדה, ההתמדה חשובה היא עד מאוד עד כדי כך שטפטוף מים על סלע בהתמדת אין קץ יכול & הוא לפורר סלעים אנו ביום זה נזכרים שהבבלים העלו לנו מחוץ לחומה בזמן המצור את כבשי קרבן התמיד תמורת כסף, אך ביום אחד הם העלו לנו חזיר שנעץ טלפיו בחומה ונזדעזעה ארץ ישראל מאוד, או אז בו ביום בוטל התמיד אי לכך אנו מחויבים להתמיד במעשים טובים שבונים חברה מתוקנת, שבונים את העולם עולם חסד יבנה אפשר להתמיד & בלימוד אפילו קטן אפילו משנה אחת וכדומה, אפשר להתמיד בחיוך לכל אחד באמירת שלום בין אדם לחברו, דעו לכם & שכוח עצום של בנין טמון בהתמדה ויתכן שהינו הכוח העצום ביותר שקיים